

SULTEN PÅ RETTFERDIGHET

2015/2016

Kan retten til mat realiseres
for første gang i historien?

Innhold

<u>Leder: Travle tider, viktige kamper</u>	3
Arvid Solheim	
<u>Bærekraftsmål som smaker godt</u>	4
Andrew Krog Lund	
<u>Matsikkerhetens historie på 10 minutter</u>	6
Ola Westengen	
<u>Arbeid for retten til mat hedres</u>	7
Marit Erdal	
<u>Internasjonalt samarbeid for retten til mat</u>	8
Ida-Eline Engh og Elisabeth Ng Langdal	
<u>Alt om mat fører til Roma</u>	10
Trond Skarpeteig	
<u>Tapt matjord er tapt for alltid</u>	13
Elisabeth Medbøe	
<u>Kvinnens år i Afrika</u>	14
Elisabeth Ng Langdal	
<u>FIAN i India</u>	16
Lovise Ribe	
<u>Bærekraftig utvikling i India</u>	18
Aled Dilwyn Fisher	

Redaksjon:

Marit Erdal
Elisabeth Ng Langdal
Ida-Eline Engh
Elisabeth Medbøe
Mari Gakkestad

FIAN Norge er del av FIAN International, en internasjonal menneskerettighetsorganisasjon, som arbeider for å synliggjøre og bekjempe brudd på menneskers rett til mat.

Forside: *Cultivation in West Bengal, India.*
© Kuntal Kumar / AgriCultures Network

Layout: Marit Erdal
ISSN: 0809 - 7542
Utgitt av FIAN Norge, Oslo, 2015.

Utgitt med støtte fra Norad. Norad har ikke deltatt i produksjonen av publikasjonen. FIAN Norge er ansvarlig for innholdet.

FIAN Norge, Kolstadgata 1, 0652 Oslo
Tel: 472 66 978
post@fian.no
www.fian.no

Norad

Travle tider, viktige kamper!

Arvid Solheim,
styreleder

Det er et usedvanlig travelt år som nå er på hell. En rekke særdeles viktige prosesser i FN-regi har pågått, og utfallet av disse forhandlingene vil ha stor betydning for verdens fattige og marginaliserte mennesker. Samtidig vil også verdens rike land, inkludert bortskjemte Norge, bli påvirket av resultatene av toppmøtene som har vært i Addis Abeba og New York, og ikke minst klimatoppmøtet som skal være i Paris i desember.

Internasjonale forhandlinger

De 17 bærekraftsmålene som ble vedtatt i september er universelle - det betyr at de skal gjelde i Nepal så vel som i Norge, i Sverige så vel som i Sudan. Alle land skal eliminere fattigdom, sørge for matsikkerhet, beskytte miljøet, fremme likestilling og mange andre riktige og gode ting, og rapportere regelmessig om hvordan det går til FN de neste 15 år.

I desember i Paris skal det vedtas en ny klimaavtale som skal være retningsgivende for alle land, og intensjonen er at den skal få slutt på veksten i utslippene av klimagasser for å redusere faren for globale temperaturendringer. Imidlertid er det stor usikkerhet om det virkelig finnes en vilje til å ta de alvorlige grep som skal til for å snu utviklingen, og bære merkostnadene som det vil medføre. Og forunderlig nok, er det et stridstema hvorvidt det skal stå i teksten at menneskerettighetene er et av de grunnleggende prinsipper som avtalen skal bygge på.

Finance for Development-forhandlingene, som ble avsluttet i Addis Abeba i juli, skal sørge for at det blir skaffet penger nok til de fattigste utviklingslandene, slik at de både kan oppnå en rettferdig og bærekraftig utvikling, og at de får en moderne energiforsyning og infrastruktur som ikke bidrar til økte utslipp av klimagasser. Avtalen har dessverre en god del svakheter. Den styrker i stor grad ideen om at det er private investeringer og næringslivet som skal løse fattigdomsproblemene, og toner ned betydningen av internasjonal bistand. Det var med nød og neppe at det ble bekreftet at 0,7% av BNP fremdeles må være med som et mål for de rike landenes bidrag til internasjonal utvikling. Dessverre ble det ikke enighet om et globalt skatteorgan som kunne ført til tiltak mot skatteunndragelser og ulovlig kapitalflukt, som er et alvorlig problem for de fleste utviklingsland.

Norges stortingsmelding om menneskerettigheter

Den norske Stortingsmeldingen om menneskerettigheter har heldigvis tatt inn over seg at samstemthet er viktig, og fremmer harmonisering av norsk politikk og interaksjon med utviklingsland, for å unngå at norske investeringer eller andre

tiltak medfører negative konsekvenser for befolkning og miljø. Men den går forbløffende lite inn i nødvendige analyser av årsaker til menneskerettighetsbrudd. At frihandel kan virke svært negativt for matsikkerheten i et land, for eksempel gjennom at billig import undergraver lokale forsynings-systemer og utkonkurrere lokale produsenter, berøres knapt.

I meldingen står det heldigvis at «sårbare gruppers tilgang på mat, og deres muligheter til selv å produsere mat, må styrkes» og videre står det at den gjeldende handlingsplan for Matsikkerhet i et klimaperspektiv skal fortsette etter utløpet av den gjeldende i 2015. Imidlertid ser det ikke ut til å bli mer enn fine ord denne gangen heller. Vi ser at regjeringen ikke vil lage en ny strategi, men overføre til Norad ansvaret for å prioritere matsikkerhet og oppfyllelsen av retten til mat i norsk bistand. Ingenting sies om å arbeide for at retten til mat fremmes gjennom andre kanaler. Dette er svært skuffende. Norge kunne vært mer pågående i arbeidet for å fremme rettighetsperspektivet i internasjonale forhandlinger, eller for å fremme klimafinansiering som kan hjelpe de fattige småbøndene som ofte er de som rammes hardest av klimaendringene.

Statens Pensjonsfond

Det har vært mye diskusjon i Stortinget og i sivilsamfunnet om forvaltningen av Statens Pensjonsfond Utland (SPU). Mange partier og kommentatorer har hatt sterke krav om at SPU må legge mye større vekt på menneskerettigheter enn profitt når det fattes investeringsbeslutninger. Dette synet møtte sterk motstand i en del partier, og ikke minst i Norges Bank selv, som helst vil ha minst mulig innblanding i hvordan de forvalter verdens største statlige fond. Som om det ikke skulle være en selvfølge at Norge, som har bidratt til klimakrisa gjennom å eksportere olje og gass i en mannsalder, og som ønsker å fremstå som en sterk forsvarer for menneskerettighetene, aktivt bruker de redskaper og metoder som finnes for å støtte opp under arbeid for mer rettferdighet og sikkerhet.

Det var en stor seier da Stortinget i juni påla Norges Bank «å vurdere et forventningsdokument om menneskerettigheter». Om ikke en veldig sterk ordre, var det i hvert fall starten på en vurdering som det norske sivilsamfunnet må følge godt med på. SPU er også litt mitt, og jeg vil at «mine» penger brukes til å gjøre verden til et bedre og tryggere sted, ikke bare for mine barn og muligens barnebarn, men også for verdens fattige og marginaliserte befolkning.

Det har vært nok å gripe fatt i for de som jobber for menneskerettigheter, rettferdighet og bærekraftig utvikling, og noen ganger kan det føles som om man har nok med å demme opp for negative tendenser. Men en del seire har blitt oppnådd, og FIAN har vært, og skal fortsette å være, en viktig stemme i debatten.

Bærekraftsmål som smaker godt

FNs nye bærekraftsmål tar sikte på å utrydde sult og fattigdom innen 2030. Kan retten til mat bli realisert for første gang i historien?

Det gamle testamentet er en studie i sult og elendighet. Det er kampen for tilværelsen. Overgangen fra et jeger- og sankerliv for mellom 10.000 og 5000 år siden førte med seg fast bosetning, byer og et overskudd av mat, men også uår, avlingssvikt og krig om matressurser. Siden har verden alltid slitt med sult som fenomen. I dag går nettsen 800 millioner mennesker sultne til sengs, til tross for mange gode kampanjer og internasjonale satsinger. Men i 2030 kan sult være utryddet, skal vi tro FN. Det er nesten for godt til å være sant. Skal retten til mat bli realisert for første gang i historien?

Fra og med 1. januar 2016 forplikter verdens land seg til å utrydde ekstrem fattigdom, bekjempe ulikhet og bremse farlige klimaendringer. Det ble verdenssamfunnet enige om sommeren 2015, da de nye globale bærekraftsmålene ble ferdigforhandlet. Disse erstatter de gamle tusenårsmålene og er et forsøk på å realisere Brundtlandkommisjonens gamle idé om at miljø og utvikling skulle ses i sammenheng.

[FNs 17 bærekraftsmål](#), med sine 169 delmål, skal fungere som vår globale arbeidsplan for samfunnsutvikling. Mer enn syv millioner mennesker har bidratt med forslag til mål. Det hele har vært en fascinerende dugnad. I motsetning til tusenårsmålene, er bærekraftsmålene universelle, det vil si at de gjelder alle land.

Ett av de 17 delmålene, nærmere bestemt mål nummer 2, omhandler mat. Målet er å «utrydde sult, oppnå matsikkerhet, bedre ernæring og fremme bærekraftig landbruk».

En oppskrift for retten til mat?

Klarer de nye bærekraftsmålene å oppnå disse ambisiøse delmålene, vil vi, etter mitt skjønn, ha kommet langt i å oppfylle FNs intensjon om retten til mat. Retten til mat har en lang historie i FN-systemet og i komiteén for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. De sier at retten til mat er realisert når kvinner, menn og barn, alene eller sammen med andre, til alle tider, har fysisk og økonomisk tilgang til mat eller midler til innkjøp av mat. Retten til tilstrekkelig mat skal derfor ikke tolkes på en smal måte, som om det handler om en minimumspakke av kalorier, proteiner og andre spesifikke næringsstoffer.

Matproduksjon, slik gårdbruker og forlegger Olav Randen sier det, består av en kombinasjon av tre faktorer: jord, arbeidskraft og kapital (i form av

gjødsel, såfrø, maskiner osv). Dagens globale modell for matproduksjon pøser på med kapital, tar for seg av jord og bruker lite arbeidskraft. Omkostningene i miljømessig forstand kalkuleres ikke inn i produktene. Alle streber å bli som de store produsentene, USA, Storbritannia og Nederland, hvor rundt en prosent av befolkningen er bønder. Men i utviklingsland er arbeidskraft en overskuddsvare. Skulle tallet på bønder i India, nå i underkant av seksti prosent av de yrkesaktive, bli redusert til USAs nivå, ville nye 59 prosent av befolkningen bli arbeidsledige. Verken India eller verden har arbeid å tilby dem. God matjord er en knapphetsfaktor verdt å ta vare på. Tilstrekkelig arbeidskraft, nøktern kapitalbruk og respekt for jorda må til. Og sannsynligvis mindre høyindustrialisert kjøtt.

En helt ny agenda?

En sultfri verden krever enkelt sagt først og fremst bedre styresett, fred og mer satsing på bærekraftige jordbruksmetoder. Så lett og så vanskelig. Fred er det vanskeligste. Men et jordbruk som både gir avkastning økonomisk og økologisk kommer heller ikke av seg selv. Ikke alle er like interessert i lavkarbonløsninger. Vi trenger derfor mer forskning og bevilgninger til strategier for agroøkologiske program som understøtter retten vi alle har til bærekraftig mat. De nye bærekraftsmålene kan være med på å få til det.

Menneskeslekten forblir sulten, både på mat, rettferdighet og rettigheter. Hungerskatastrofer og sult bør være lette å hindre, de er anakronismer fra en fortid vi er ferdige med, og en skamplett for våre samfunn.

Det var da vi ble jordbrukere at vi spiste av kunnskapens tre. Det har vært en velsignelse i form av store sivilisasjoner, men også en forbannelse, i form av sult og undertrykking. Men nå har vi kunnskapen og viljen til å gjøre noe med det. Jeg har derfor stor tro på de nye bærekraftsmålene, både som mål og middel. Inntil det motsatte er bevist, velger jeg å ta FNs generalsekretær Ban Ki-moon svulstige ord på alvor, da han kommenterte avtalen om de nye bærekraftsmålene ved å si at den «omfatter en universell, transformativ og integrert agenda som varsler et historisk vendepunkt for vår verden».

Bærekraftsmålene smaker rett og slett godt!

Av Andrew P. Kroglund
Skrivent, forfatter og styremedlem i FIAN Norge

Bærekraftsmål 2:

Utrydde sult, oppnå matsikkerhet, bedre ernæring og fremme bærekraftig landbruk:

Få bukt med alle former for underernæring og få opp på dagsorden de ernæringsmessige behovene til tenåringsjenter, gravide og ammende kvinner, og eldre personer;

Doble produktiviteten i landbruket og inntektene til småbønder, samtidig som miljøet og det biologiske mangfoldet i hver region ivaretas;

Forebygge problemer som tørke, flom og andre katastrofer;

Beskytte en rekke frø og avlingssorter og husdyrraser og fordele merverdiene av disse ressursene;

Øke investeringene i landlig infrastruktur, landbruksforskning, teknologiutvikling og genbanker for plante- og husdyr, for å forbedre landbrukets produksjonskapasitet i utviklingsland;

Rette opp og forhindre handelsrestriksjoner og skjevheter i verdens jordbruksmarkeder;

Vedta tiltak for å sikre et godt fungerende råvaremarked for mat og avledede produkter, for på den måten å begrense ekstrem prisvariasjon.

Retten til mat

Retten til mat er nedfelt i [FNs Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter](#). I artikkel 11 står det at:

Konvensjonspartene anerkjenner retten for enhver til å ha en tilfredsstillende levestandard for seg selv og sin familie, herunder tilfredsstillende mat, klær og bolig, samt til fortløpende å få sin levemåte forbedret.

FNs Komité for økonomiske, sosiale og kulturelle har tolket hva retten til mat betyr, og definerer dette i [Generell Kommentar 12 fra 1999](#):

Tilstrekkelig mat innebærer både fysisk og økonomisk tilgjengelighet av mat i en mengde og kvantitet som dekker individets ernæringsmessige behov over tid. Maten skal ikke inneholde helseskadelige stoffer, og den skal være kulturelt akseptabel.

FNs BÆREKRAFTSMÅL

Matsikkerhetens historie på 10 minutter

Matsikkerhet er et av de mest sentrale begrepene på den internasjonale utviklingsagendaen. Her følger et kræsjkurs i begrepets utvikling og innhold.

Den vanligste definisjonen av matsikkerhet stammer fra FNs mattoppmøte i 1996:

«når alle mennesker, til hver tid, har fysisk og økonomisk tilgang på tilstrekkelig trygg og næringsrik mat som møter deres ernæringsbehov og preferanser for et aktivt og sunt liv».

Denne definisjonen følges ofte av en utlegning av matsikkerhetens fire dimensjoner:

- 1) Det må være tilstrekkelig matforsyning;
- 2) Alle må ha tilgang til denne maten;
- 3) Alle må kunne utnytte næringen i maten;
- 4) Mattilgangen må være stabil over tid.

FN-definisjonen og de fire dimensjonene reflekterer en mer enn 40 år lang debatt om hva som forårsaker sult og hva som kan gjøres for å bekjempe den.

Produksjonsfokus

I 1970 fikk planteforedleren Norman Borlaug Nobels Fredspris for hans viktige bidrag til den såkalte Grønne Revolusjonen i Latin-Amerika og Asia. Den gang var den vanligste oppfatningen at sult skyldtes knapphet på mat. Flere store sultkatastrofer i Sahel og Bangladesh, samt en internasjonal oljekrise, dannet bakteppet for den første FN-konferansen om matsikkerhet i 1974. Definisjonen av matsikkerhet fra denne konferansen handlet derfor om viktigheten av å sikre en høy og stabil produksjon av mat. Ut fra dette premisset kan man si at den Grønne Revolusjonen var en stor suksess. I de fire tiårene fra 1960 da den Grønne Revolusjonen startet, økte matproduksjonen i verden fra omtrent 900 millioner tonn til 2,5 milliarder tonn - og selv om verdens befolkning mer enn doblet seg i den samme perioden ble det altså produsert mer mat per hode i år 2000 enn noen gang tidligere.

Ernæring og tilgang

Til tross for at det snart ble produsert nok mat til alle, fortsatte sult og feilernæring å være et stort problem i de fleste utviklingsland. Ernæringsspesialisten Alan Berg var blant de første som påpekte at noen grupper, som kvinner og barn, er mer sårbare enn andre. Den indiske økonomen Amartya Sen forsket på perioder

med hungersnød og viste at problemet ikke var mangel på mat, men at noen grupper ikke hadde tilgang til denne maten. Sen argumenterte for at sult er et grunnleggende sosio-økonomisk og politisk problem, og ikke et spørsmål om ressursknapphet.

Retten til mat

På begynnelsen av 90-tallet var Sens innsikt blitt en selvsagt del av matsikkerhetsegrepet. Samtidig stod menneskerettighetsfokusert svært sterkt på matsikkerhetskonferansen i 1996. I år 2000 fikk retten til mat sin egen spesialrapportør i FN, og særlig Olivier De Schutter har bemerket den rollen som en viktig stemme i debatten. Mange NGOer har også spilt viktige roller i prosessene på feltet, ikke minst FIAN med sitt fokus på retten til mat, men også andre som bondebevegelsen La Via Campesina med sin kamp for matsuverenitet – en tydelig politisk variant av matsikkerhetsskampen som handler om retten til selvbestemmelse i matpolitiske spørsmål.

Bærekraftsmål og matsystemtenkning

I årene etter matpriskrisen i 2007-2008 har matsikkerhet stått høyere på den internasjonale agendaen enn på lenge. Noe av produksjonsfokuset fra 70-tallet er tilbake, men mange stemmer fra sivilsamfunnet, akademia og internasjonale organisasjoner påpeker at de negative miljøkonsekvensene og den sosiale skjevfordelingen i den grønne revolusjonen ikke gjør den til en god modell for landbruksutvikling i dag.

Mål nummer to i de nye bærekraftsmålene reflekterer denne innsikten: Utrydde sult, oppnå matsikkerhet, bedre ernæring og fremme bærekraftig landbruk. Nå tar stadig flere til orde for at matsikkerhet må ses i et matsystemperspektiv - et perspektiv som peker på at valgene vi tar som borgere og forbrukere i Nord har konsekvenser ikke bare for helsa vår, men også for miljøet og for retten til mat i Sør.

Av Ola Westengen
Noragric, Norges Miljø og Biovitenskapelige Universitet

Arbeid for retten til mat hedres

I mai 2015 ble Wenche Barth Eide utnevnt til Kommandør av Den Kongelige Norske Fortjenstorden for sitt arbeid med å utvikle retten til mat som en menneskerettighet.

Wenche Barth Eide har gjennom mange år jobbet for at retten til mat skal prioriteres både nasjonalt og internasjonalt. Hennes bidrag har vært avgjørende for å klargjøre hva retten til mat innebærer, og hun har vært banebrytende i sitt arbeid med å knytte ernæringsperspektiver til menneskerettslige standarder og prinsipper.

I ordensdiplomet står det:

«H.M. Kongen har utnevnt Wenche Barth Eide til Kommandør for fortjenstfullt virke for menneskeheten og for hennes bidrag til utviklingen av retten til mat som en menneskerettighet».

Overrekkelsen fant sted den 5. mai 2015 ved Avdeling for Ernæringsvitenskap på Universitetet i Oslo, som Wenche har vært tilknyttet størstedelen av sin karriere, og der hun fortsatt underviser og er involvert i prosjektarbeid. I tråd med Wenches arbeid, ble overrekkelsen etterfulgt av et seminar med tittelen «Retten til mat og helse som menneskerettigheter – et globalt prosjekt». Wenches ektemann, Asbjørn Eide ved Senter for menneskerettigheter, innledet seminaret med en historisk gjennomgang av utviklingen av universelle menneskerettigheter - spesielt de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene. Wenche og Asbjørn har, sammen med andre norske aktører, bidratt til å forme dagens internasjonale forståelse av retten til mat.

Selv om retten til mat er veletablert innenfor internasjonal rett, har anerkjennelsen av denne retten til tider bydd på utfordringer. Situasjonen bedret seg på slutten av 90-tallet etter at Verdenstoppmøtet om mat ble avholdt i 1996 og krevde en klargjøring av retten

til mat. Dette ga politisk legitimitet til å videreføre det akademiske fagfeltet. I samarbeid med FIAN International, utarbeidet Wenche, Asbjørn og Arne Oshaug et utkast til denne klargjøringen om hva retten til mat betyr og hvordan den best kan sikres. Arbeidet deres bidro til at FNs komite for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter utformet og vedtok Generell kommentar 12 om retten til mat i 1999.

En neste milepæl var vedtaket i FAOs Råd i 2004 om frivillige retningslinjer for gjennomføringen av retten til mat. Disse ble utviklet av FAOs medlemsland for å oppfordre til en progressiv realisering av retten til mat. FAOs Retten-til-mat-team utarbeidet videre en «[verktøykasse](#)» for å hjelpe stater til å implementere disse retningslinjene. I seminaret fortalte Arne, som deltok i den norske delegasjonen, at arbeidet med retningslinjene ble møtt med betydelig motstand, og at sluttresultatet derfor ble bedre enn man hadde turt å håpe på. Det førte også til at det ble mer stuerent å snakke om retten til mat.

I seminaret presenterte flere av Wenches tidligere studenter, i tillegg til kolleger og samarbeidspartnere, nye funn innenfor fagfeltet. En av dem jobber nå ved Kontoret til FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) og fortalte om ernæringsmessige utfordringer man møter på i flyktningssituasjoner. Lovise Ribe - en annen av Wenches tidligere studenter og nå daglig leder i FIAN Norge - diskuterte hvordan retten til mat kan ivaretas i krisesituasjoner, med eksempel fra hennes masteroppgave i Uganda.

Inge Nordang, seniorrådgiver i Utenriksdepartementet, konstaterte at det er viktig for diplomater å samarbeide med fageksperter i politiske prosesser. Inge deltok selv på Verdenstoppmøtet om mat i 1996 og var en pådriver for å kreve en klargjøring av retten til mat i toppmøtets sluttdokument. Han poengterte hvor nyttig det er å ha fageksperter som kan fore dem som sitter ved forhandlingsbordet med skikkelig substans, og at Wenche og hennes kolleger på denne måten hjalp den norske delegasjonen til å fremme retten til mat i internasjonal sammenheng.

FIAN Norge ønsker å takke Wenche for det gode samarbeidet vi har hatt, og vi gratulerer hjertelig med den velfortjente Kongelige Norske Fortjenstorden!

*Tekst og foto: Marit Erdal
Informasjonsansvarlig i FIAN Norge*

Internasjonalt samarbeid for retten til mat

*Hvordan jobber norske og internasjonale aktører for å fremme retten til mat?
Margot Skarpeteig gir oss et innblikk i dette viktige arbeidet.*

Margot Skarpeteig er utviklingsgeograf. Hun var tidligere fagdirektør for menneskerettigheter i Norad og i sin tid en av ildsjelene bak opprettelsen av FIAN Norge. Nå jobber hun som ambassaderåd ved den norske FN-delegasjonen på ambassaden i Roma. I Roma ligger hovedkontorene til henholdsvis FNs organisasjon for mat og landbruk (FAO), Det internasjonale fond for landbruksutvikling (IFAD) og Verdens matvareprogram (WFP).

Hva bør vi i FIAN vite om FAOs arbeid?

FAO jobber med å styrke retten til mat på landnivå og bistår myndigheter, rettssystemer og organisasjoner med å implementere De frivillige retningslinjene om nasjonal implementering av retten til mat, som ble vedtatt av FAOs medlemsland i 2004.

FAO har en liten seksjon som jobber spesielt med retten til mat, og som jobber i skjæringspunktet mellom det landbruksfaglige og det juridiske. Seksjonen bistår nasjonale myndigheter som har et behov og et ønske om å styrke retten til mat i sine land. De bidrar til styrking av kunnskap om retten til mat hos dommere og jurister, styrking av informasjonsinnhenting om retten til mat hos nasjonale statistiske sentralbyråer, og de samarbeider med landbruksdepartementer i ulike land. De har pågående eller planlagt samarbeid med myndigheter i blant annet Nepal, Kambodsja, Senegal, El Salvador og Guatemala.

Hvordan har FAO utviklet seg de siste 20 årene?

FAO har utviklet seg fra å være svært fokusert på kvantitative data og det rent landbruksfaglige til å fokusere på sosiale forhold, sosiale sikkerhetssystemer, fordeling og tilgang. Fra å fokusere utelukkende på matproduksjon og hvordan denne kan økes, har de gradvis begynt å jobbe mer med på fattigdomsreduksjon og mattilgang for sårbare grupper.

Hva bidrar Norge med inn i FAOs arbeid? Hva er Norges merverdi?

Norge bidrar på mange områder, ikke minst innenfor skogbruks- og fiskerisektorene. Norge har vært sentral i utviklingen av både De frivillige retningslinjene om nasjonal implementering av retten til mat og De frivillige retningslinjene for småskalafiskere, og vi har

gjennom lang tid støttet arbeidet for likestilling i FAOs arbeid.

Hvordan jobber Norge for å fremme retten til mat i FAO, IFAD og WFP?

Norge støtter Roma-organisasjonenes arbeid med retten til mat på mange måter, blant annet gjennom støtte til FAOs retten-til-mat-seksjon og i arbeidet til Komiteen for verdens matsikkerhet (CFS). Komiteen består av medlemsland fra alle de tre organisasjonene, men sekretariatet er i FAO. Norge – og FIAN, som deltaker fra det sivile samfunn – spilte nylig en viktig rolle i arbeidet med en ny resolusjon om retten til mat. Norge og FIAN var helt sentrale i arbeidet for å få en sterk og rettighetsbasert ordlyd. Stortingsmeldingen om menneskerettigheter er tydelig på at Norge skal fremme retten til mat og andre rettigheter internasjonalt. Meldingen gir et godt mandat for vårt arbeid ute.

IFAD har et eksplisitt fokus på fattige småskala-bønder, og rettighetstanken bør ha tydelig resonans hos dem, men IFAD har ikke jobbet mye med dette tidligere. Norge jobber for at dette skal bli bedre integrert, og dette er et spennende arbeid. Når Norge deltar på styremøter i IFAD fremmer vi rettighets-tilnærmingen for IFAD-presidenten. Norge og lederen for OECD-landene har stor innflytelse i mange sammenhenger, og vi har fått godt gjennomslag for rettighetstanken, spesielt med hensyn til urfolk og kvinner.

WFPs arbeid er ikke direkte rettighetsbasert, men vi jobber for å styrke dette, blant annet ved å ta utgangspunkt i WFPs "ansvarlighet" overfor berørte grupper. Tidligere var det lite gjennomtenkt hvor WFP dumpet nødhjelp, men nå legges det mer arbeid i å identifisere hvor det er størst behov, hvor nødhjelpen leveres, hvor og når det er trygt å levere den, og hvordan man kan

sikre best tilgang for de mest sårbare. Dette skaper mer forutsigbarhet og trygghet for berørte grupper i en nødsituasjon, og de unngår å risikere livet for eksempel ved å krysse farlige elver for å komme til utleveringsstedet. WFP har også utviklet og tilbyr nå tilbagemeldingsordninger via telefon hvis grupper og individer vil melde fra om urettferdig tilgang på nødhjelp.

Det er en liten gruppe i WFP som jobber spesielt med hvordan WFP kan styrke sin ansvarlighet i forhold til målgruppene. Norge etterspør fokus på WFPs ansvarlighet i styrearbeid, evalueringer og andre sammenhenger.

Hvordan samarbeider de tre Roma-baserte organisasjonene?

De tre organisasjonene samarbeider om et program om kvinner og landbruk, støttet av Norge og Sverige og UN WOMEN. Alle tre samarbeider gjennom CFS. På noen områder er samarbeid relevant, på andre områder er det det ikke. Samarbeid er ikke nødvendigvis ønskelig siden de tre organisasjonene har ulike mandat og forskjellig fokus i sitt arbeid.

Er det noe samarbeid mellom Norge og andre lands FN-delegasjoner i Roma? Hvem er Norges allierte for retten til mat?

Norge samarbeider mye med andre lands delegasjoner. Selv er jeg leder for likestillingsnettverket for alle FN-delegasjonene i Roma, som blant annet inkluderer OECD-land, Kina, India, Filippinene og Sør-Afrika. Det er viktig at vi ikke bare samarbeider

med de som tenker som oss, ikke minst i arbeidet med å styrke likestilling og menneskerettigheter. Når det gjelder retten til mat er nok Sveits og de andre nordiske landene våre viktigste allierte i arbeidet.

Hva er det mest spennende med jobben din?

Det mest spennende er nok all tautrekkingen, drøftinger og forhandlinger med andre land. I styrearbeidet er det utfordrende å få alle land til å enes om det samme; dra alle i samme retning. Det er også veldig spennende å se resultater av arbeidet vårt i felt.

Hva er det mest utfordrende?

Det er så mye å gripe fatt i, og jeg rekker ikke over alt, så det mest utfordrende er nok å begrense mine egne initiativ!

*Av Ida-Eline Engh og Elisabeth Ng Langdal
Styremedlemmer i FIAN Norge*

Norges stortingsmelding om menneskerettigheter

I desember 2014 lanserte utenriksminister Børge Brende Stortingsmelding 10 (2014-2015) [«Muligheter for alle – menneskerettigheter som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken»](#).

Meldingen beskriver hvordan regjeringen skal arbeide for å fremme og beskytte menneskerettigheter på et globalt, regionalt og bilateral nivå, og hvordan arbeidet med menneskerettigheter skal integreres i alle deler av den norske utenriks- og utviklingspolitikken.

FIAN Norge mener at denne stortingsmeldingen er svært viktig. I vårt [høringsinnspill](#) takket vi regjeringen for meldingen. Den fremmer en rettighetsbasert tilnærming til utviklingspolitikken og mobiliserer støtte for FNs menneskerettighetsarbeid.

Samtidig mener vi at det er spesielt tre forhold som ikke diskuteres godt nok i meldingen: Norges «ekstraterritoriale» menneskerettighetsforpliktelser (Norges menneskerettighetsforpliktelser i land utenfor Norge), næringslivet og menneskerettighetene, og tilleggsprotokollene til henholdsvis FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-konvensjonen) og Barnekonvensjonen.

Utenriksdepartementet, NORAD og andre aktører samarbeider nå om implementeringen av meldingen.

FAO

FAO står for The Food and Agriculture Organisation of the United Nations / FNs organisasjon for mat og landbruk

FAO har fokus på matsikkerhet, landbruk, skogbruk og fiskeri.

IFAD

IFAD er det internasjonale fondet for landbruksutvikling

IFAD finansierer prosjekter for å øke matproduksjon i utviklingsland

WFP

Verdens matvareprogram er verdens største humanitære hjelpeorganisasjon som arbeider for å bekjempe sult verden over.

Alt om mat fører til Roma

-eit skråblikk frå ein innvandrar til matens huvudstad

For ti år sidan, i 2004, deltok eg på vegne av FIAN på toppmøte i FN her i Roma då alle landa vart samde om friviljuge retningslinjer for korleis retten til mat kan realiserast. No, over ti år seinare, har FNs organisasjon for mat og landbruk (FAO) og medlemslanda her i Roma igjen sagt at retningslinjene er viktige verktøy for statar som vil styrka retten til mat.

I tillegg til den store FAO, finn du også Verdas matvareprogram (WFP) og FNs internasjonale fond for landbruksutvikling (IFAD) her i Roma. Det kan sjå ut til at mange er svært opptatt av mat her i byen. Eg skal vera romar i tre år. For meg betyr det tre år med kortreiste, dagsferske grønnsaker rett frå åkeren. Tre år med den beste maten Europa kan by på. Og tre år med mat-fagleg-politisk engasjement rundt det som skjer i FN-organisasjonane.

Dagsferske, solmodne tomatar

Me handlar det meste av grønnsaker hjå torghandlaren i nabolaget. Som fast kunde syt han for at me ikkje får dårlege varer, og han kan levera på døra om det trengs. Eit døme: dagsferske, solmodne tomatar heile året som duftar som bestemors sommar-drivhus på Mosby. Eg berre måtte nemna det. Det nyttar ikkje å seia «vorrei un kilo di pomodori», for kvar tomat er best til sitt bruk, og Alessandro må vita om eg skal bruka tomatane til saus, snacks, salat eller til steiking.

Sakte-mat-rørsla ser ut til å ha vore her i Italia alltid. The slow food movement spreier no entusiastisk kunnskap om korleis du og eg kan brødfø oss på lokalt produsert mat – til beste for både miljøet og samfunnet. Eg gler meg til å bli betre kjent med desse sakte- gåande, lokalpatriotiske matelskarane.

Det meste av mat i Italia blir omsett i små, familieeigde butikkar - merkadino. Visste du at om du handlar på småbutikkar heller enn supermarknader, så er du med å auka sysselsettinga og den økonomiske veksten? Ja – det kostar litt meir, men eg vil heller at dei fleste rundt meg skal ha arbeid og inntekt. Italia er fullt av torg-handlarar. Likevel er arbeidsløysa ufattelege 43 % for dei under 25 år i følge Eurostat. Hjelper det ikkje nok med lokal omsetnad av mat? Skulle gjerne sett forskning på dette.

Mange unge italienarar ser ikkje ei framtid her, og flyttar nordover i Europa. Det er betre enn å bu hjå mor når du vert vaksen. Skal tru om det ikkje er eit brot på retten til mat når folk ikkje kan finna seg arbeid, og heller ikkje får stønad til å kunna leva eit akseptabelt liv?

*Typiske matvarer i Roma
Foto: Trond Skarpeteig*

*Olivenbløming
Foto: Trond Skarpeteig*

Sempre come nonna

Det ser ut som om entusiasmen for mat her i Italia handlar om meir enn eit ynskje om fersk og god mat. Eg har inntrykk av at folk her ikkje vil prøva nye ting! Medan me (med unntak av far min) i Noreg har opna munnen om kapp etter pizza, mousaka, pasta, sushi og taco, et mine italienske vener nett det same som bestemor gjorde! Maten blir laga til på den same måten som då bestemor var lita. Alltid. Sempre come nonna: ferske grønsaker (artisjokk), pasta og litt kjøt eller fisk. Sjeldan et dei søtsaker – men frukt og ost er ein god måte å avslutta eit måltid på. Samtalen dreier seg sjeldan om anna enn mat – om kva som skal etast og når me kan eta saman neste gong. Dei er super-sosiale desse romarane!

- *Slik ville ikkje eg gjort det*, sa min gode ven Massimo då eg stolt serverte ovnsbakte paprika á la romana her ein dag. Slikt kan ta motet frå sjølv den mest ihuga wanna-be-italian-food-expert. Eg synest paprikaen var nydeleg, men sat att med mat i mange dagar ettersom ingen av dei innfødde ville smaka på den.

Har eg sagt noko om ost? Her finst dagsfersk ost av alle slag – mild som morsmjølk, og kanskje like sunn? Min favoritt er bøkerøkt bøffelost frå Campania.

Men kvifor denne konservative haldninga til kva som kan etast? Det har eg ikkje forstått heilt enno, men eg har fått nokon hint. I tillegg til at *det_er_slik_dei_alltid_har_gjort_det*, så er det politisk viktig for mange eg har møtt å eta mat frå sin eigen region – og ikkje andre regionar i landet. Slik vil dei visa at dei ikkje er italienarar, men til dømes romarar, toscanarar eller umbriarar. Bystat mot nasjonalstat. Me må hugsa på at Italia var samla så seint som på 1860-talet. Her blømer mangfaldet, og det er vanskeleg for oss monolittiske nordmenn å forstå.

Eg sit at med ei kjensle av at Roma er ein forvaksen landsby der dei fleste innfødde knapt har vore utanfor provinsen. Kanskje er dei livsnytarar som har funne svaret, i motsetning til meg som finn lukka i stadig nye land? Kanskje er kulturen her gamal nok til at dei veit at dei har det beste av mat alt?

Det er noko med Italia og mat som fengslar og forfører. Det skal eg bruka dei neste to åra på finna ut av.

*Av Trond Skarpeteig
FIAN-medlem bosatt i Roma*

www.fao.org/soils-2015

***FN har utpekt 2015 som
det internasjonale
jordåret.***

***Målet med året er å øke
bevisstheten og
forståelsen for
jordsmonnets rolle for
matsikkerhet og viktige
økosystemfunksjoner.***

Visste du at:

**95% av maten vår kommer fra
jord?**

**Det er flere organismer i en
spiseskje med sunn matjord enn
det er mennesker på hele kloden?**

**Det kan ta opptil 1000 år å bygge
opp et par centimeter med
matjord?**

**Ett mål jord kan lagre 2300 tonn
vann? Og at jorden fungerer som
et filter som fjerner forurensing
fra vannet som infiltrerer bakken?**

*«Tapt matjord er tapt for alltid»
Installasjon på Tøyen T-banestasjon, mai-juni 2015
Kunstnere: Merete Sejersted Bødtker og Elisabeth Medbøe*

Tapt matjord er tapt for alltid

I følge FNs organisasjon for mat og landbruk (FAO) kommer omkring [25 prosent](#) av all maten vi spiser direkte eller indirekte fra jord. Retten til mat er derfor helt avhengig av hvordan vi forvalter og sikrer jordsmonnet. Hvert minutt verden over forsvinner [30 fotballbaner med fruktbar matjord](#). I Norge bygges det daglig ned jordarealer tilsvarende 4-5 fotballbaner. Alarmklokkene burde ringe.

Matjord er en ikke-fornybar ressurs og den er sårbar. Det tar opptil 1000 år å bygge opp bare et par centimeter ny matjord. Gjennom generasjoner gjøres jorda mer fruktbar ved at den dyrkes og gjødsles. Humus er en grunnleggende bestanddel. God norsk matjord inneholder ikke mer enn tre til seks prosent humus, men det utgjør hele forskjellen mellom fruktbar matjord og en død blanding av sand, silt og leire.

Med erfaringene fra moderne jordbruksteknologi blir vår forståelse av jordsmonnet og dets intrikate biologiske samspill utfordret. Intensivt jordbruk med ensidig gjødsling og kjemikalier bryter ned humusen. Tunge landbruksmaskiner og nedsalting av jorda pga. kunstig vanning degraderer også jorda. På verdensbasis har omlag 25 prosent av matjorda blitt forringet.

Vern av matjord

Ødeleggelse av matjorda har irreversible konsekvenser: tapt matjord er tapt for alltid. Med tapt matjord forsvinner selve livsgrunnlaget vår.

Jeg spør derfor Hans Morten Haugen om hvilke lovverk vi kan benytte til vern av matjorda?

«Det klareste folkerettslige grunnlaget er felles artikkel 1.2 i Konvensjon om sivile og politiske rettigheter og Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter:

‘Alle folk kan for sine egne formål fritt råde over sine naturrikdommer og -forekomster, så langt dette ikke setter tilsidesetter forpliktelser som følger av internasjonalt økonomisk samarbeid, basert på prinsippet om gjensidig nytte og folkerettens regler. I intet tilfelle må et folk bli berøvet sitt eget eksistensgrunnlag.’

Denne bestemmelsen omhandler rettigheter for folk, og folk inkluderer anerkjente urfolk. Dette er altså en bestemmelse med begrenset betydning for bondesamfunn som sådan, men er likevel viktig å kjenne til. For bondesamfunn er det det pågående arbeidet i FN med en

internasjonal erklæring om småbønders rettigheter som er viktig.»

- Men hvordan kan vern av matjord koples opp mot menneskerettighetene når matjord er den fundamentale basis for matproduksjon? Det du sier kan likevel bety en utarming av jorda?, undrer jeg. Haugen svarer:

«Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-konvensjonen) pålegger i artikkel 11.2(a) statene å ‘forbedre metodene for fremstilling ... av matvarer... slik at den mest mulig effektive utvikling ... av naturrikdommene kan oppnås’. Dette betyr implisitt at jordkvaliteten må ivaretas.

Vi må huske at denne formuleringen kom inn i 1963, og da var miljøhensyn ikke sentrale. Dersom en lignende formulering hadde kommet i dag, ville vekten ha vært annerledes. ØSK-konvensjonen må tolkes i lys av dagens rådende forståelse og praksis, ikke den forståelse og praksis som preget 1960-tallet. Dette er i samsvar med Wienkonvensjonen om traktatretten fra 1969, særlig artikkel 31(3).

I tillegg er det sentralt å kjenne til at den forrige spesialrapportøren på retten til mat, Olivier De Schutter, lanserte en meget interessant rapport som heter [Agro-økologi og retten til mat](#), i 2011. Resolusjonene om retten til mat, som FNs Menneskerettighetsråd vedtar, tar ikke opp økologiske hensyn i særlig grad, men dette er med i Generalforsamlingens resolusjoner om ‘landbruks-teknologi for utvikling’.»

Veien videre

Matjorda har ikke et rettsvern i seg selv, det er knyttet til menneskers bruk av jorda. Multinasjonale selskaper som kontraktbinder småbønder til ikke-bærekraftig teknologi og landran er et stort problem. Småbønder har ikke selv ressursene til å sette i gang rettsprosesser. Det internasjonale jordåret og spesialrapportørens arbeid sier oss noe viktig: Vi må være ekstra bevisst på både vår handel, driftsmetoder og også på den langsiktige forvaltningen av matjorda.

*Av Elisabeth Medbøe,
Billedkunster, skribent og FIAN-medlem*

Hans Morten Haugen:

Professor i internasjonal diakoni ved Diakonhjemmet Høgskole og doktograd i jus fra Universitetet i Oslo. Han har publisert innenfor temaene retten til mat, landrettigheter og investeringsrettigheter.

Kvinnens år i Afrika

Den Afrikanske Union (AU) har utpekt 2015 til å være Afrikas kvinneår. Ved å gi kvinner lik tilgang til ressurser som utdanning, jord, teknologi og vanning, mener FNs organisasjon for mat og landbruk (FAO) at kvinner kan øke matproduksjonen med 20-30 %. Men vil et «kvinneår» være nok til å styrke afrikanske kvinners rettigheter i jordbruket?

Kvinner spiller en livsviktig rolle i dagens jordbruk – de sikrer mat og ernæring til familie og lokalsamfunnet. Selv om deres rolle varierer mellom og innen regionene, har de alle en ting felles: risikoen for diskriminering som truer full realisering av deres rett til fullverdig mat og ernæring. Dette får konsekvenser, ikke bare for kvinner og barn, men for hele familien, landsbyen og lokalsamfunnet.

Mange land opplever nå en stor økning av kvinners deltagelse i jordbruket. Dette kan skyldes at industrielt landbruk dominerer matproduksjonen med påfølgende landran, tvangsflytting og ødeleggelser av livsgrunnlaget på landsbygda slik at flere menn flytter inn til byene. Et resultat er at kvinner i økende grad må ta over ansvaret for lokalt jordbruk. Disse kvinnene jobber ofte ulønnet på familiens jord eller som lavtlønnet på jorda eller plantasjene til andre. De får i mindre grad de samme mulighetene som menn har og har hatt. Ved å gi kvinner like rettigheter til land, kunnskap, såkorn, irrigasjon og teknologi vil kvinner kunne [produsere mer mat](#).

Norges rolle

Tidligere landbruks- og matminister, Trygve Slagsvold Vedum, skrev i regjeringens strategidokument «[Mat-sikkerhet i et klimaperspektiv](#)» at regjeringen ønsket at norsk støtte til utvikling burde brukes til å styrke afrikanske småskalabønder, som i mange tilfeller er kvinner. Dersom klimavennlig jordbruk skal lykkes med å øke produktivitet og redusere fattigdom må det gis like rettigheter og muligheter til kvinner. For å oppnå dette, kreves en sunn jordbrukspolitikk som legger forholdene til rette og tar høyde for ulempene kvinnelige småbønder lever under i dag.

I følge dette strategidokumentet skal Norge være et foregangsland som etterspør rettigheter for småskalaprodusenter, og da særlig kvinners rettigheter i denne sammenheng og med et fokus på klimavennlig produksjon. Småskalaprodusenter må også få tilgang til kreditt og velfungerende markeder, samtidig som at

ødeleggelse av mat og forringelse av produkter langs matkjeden må reduseres.

Big Business

På FNs Generalforsamling i 2008 introduserte Yara det ambisiøse samarbeidskonseptet «Agriculture Growth Corridor», som har som mål å utvikle underutviklede jordområder i Afrika der det er et stort potensiale for økt jordbruksproduksjon. Videre i 2012 deltok Yara i etableringen av «New Alliance for Food Security and Nutrition» – et G8-samarbeid mellom offentlige og private investorer for å investere i utviklingen av jordbruket i Afrika. Det er neppe tilfeldig at Yara engasjerer seg i Afrika nå. Man kan spørre seg om lokalbefolkningen vil få tilgang til de ressursene som Yara i samarbeid med «New Alliance» kan tilby.

I følge Verdensmagasinet X (23.10.2013) er det ingen andre steder man kan tjene så mye på gjødsel i årene som kommer enn i Afrika. FN anslår befolkningsveksten i Afrika sør for Sahara til omlag [1 milliard mennesker de neste 35 årene](#). Målet med «New Alliance» er å øke strømmen av privat kapital til jordbruket i Afrika, slik at 50 millioner mennesker skal hjelpes ut av sult og fattigdom de neste årene. Men når internasjonale selskaper som Monsanto, Cargill, Dupont, Nestlé, Unilever, Itochu og Yara er konsernpartnere – og afrikanske land tilbys offentlige og private midler kun hvis de inngår avtaler med G8-land og privat sektor – kan en lett se for seg at småbønder blir fordrevet fra landområder og at det igjen er kvinnene som taper mest.

Om noen av ressursene som skal investeres i Afrika de neste årene skal bidra til å styrke kvinners tilgang til utdanning, jord, teknologi og vanning, må sosiale samfunnsaktører være på banen og kreve like rettigheter for kvinner.

*Av Elisabeth Ng Langdal
Styremedlem i FIAN Norge*

Foto fra Tanzania © Melchertt Meijer zu Schlochtern/
AgriCultures Network

Kvinneres rettigheter er nedfelt i FNs Kvinnekonvensjon.
I artikkel 14 står det:

Konvensjonspartene skal ta hensyn til de særlig problemer kvinner på landsbygda møter og til den viktige rollen landsbygd-kvinnene spiller i forsørgelsen av familiene.

Konvensjonspartene skal treffe egnete tiltak for å avskaffe diskriminering av kvinner på landsbygda, slik at de får delta i og dra nytte av disktriktsutbyggingen på grunnlag av likestilling mellom kvinner og menn.

FIAN i India

FIAN støtter prosjekter for retten til mat i India. Daglig leder i FIAN Norge, Lovise Ribe, forteller om sine erfaringer fra Rajasthan.

Jeg var nylig i den indiske delstaten Rajasthan, og fikk være med FIAN Rajasthans lokale feltarbeidere, Vinod, Dhana og Mahitosh, til to gruvelandsbyer i utkanten av byen Jodhpur. Felles for landsbyene er at de ligger tilknyttet åpne steingruver.

Gruvearbeiderne migrerte til Jodhpur fra ulike deler av Rajasthan for omlag 30 år siden. Opprinnelig drev de fleste med kvegoppdrett, men med økende mekanisering av jordbruket, mistet de livsgrunnlaget sitt og måtte finne andre måter å livnære seg på.

Gruvetomtene eies av delstatsmyndighetene, men leies ut til private gruveeiere for 5 år av gangen. Myndighetene tjener gode penger på leieavtalene og på skatter av gruveeierens inntekter.

Bhat Basti – i startfasen

Kvinnene i gruvelandabyen Bhat Basti møter oss i farge-rike klær; dansende, syngende, leende. Det klirrer i store armbånd og smykker, og umiddelbart glemmer jeg at disse menneskene lider under forhold jeg ikke kan forestille meg. Først når sangen og trommeslagene svinner hen, og vi samles så godt vi kan i skyggen fra et tre, legger jeg merke til hvor tydelig underernærte de er. Det viser seg snart at mange lider av alvorlig sykdom. En mor insisterer på å vise frem magen til sin 15 år gamle datter. Bulen på høyre side skyldes en forstørret lever. En bestemor kommer gråtende til med sitt 5 uker gamle barnebarn som ikke vil ta til seg næring. Barnets mor måtte tilbake til gruvene 10 dager etter fødselen.

Samtlige kvinner og menn som bor her jobber i gruvene. Nærmeste skole ligger 3 kilometer unna og er således utilgjengelig for barna. Veien er utrygg, og penger til transport finnes ikke. Mange av dem blir derfor med foreldrene på jobb. En arbeidsdag i gruen er lang. Sola står på for fullt nå i juli, og her er hverken skygge eller drikkevann tilgjengelig. Lønna avhenger av hvor mange lasteplan en kan fylle med stein i løpet av en dag.

En alvorlig konsekvens av gruvearbeidet er at mennene utvikler silikose; en lungesykdom forårsaket av støvet som virvler opp under steinboringen. Jeg henvender meg til kvinnene:

-Hvor mange av dere er enker? Vinod oversetter.

En av fire kvinner, både unge og eldre, rekker opp hendene. De yngste ser ut til å være på min egen alder, begynnelsen av 30-årene.

-Hva døde mennene av?

«Silikose» går igjen på alles lepper. Kvinnene finner frem laminerte legeerklæringer som viser at mennene deres har fått diagnosen silikose. Med hjelp fra FIAN har myndighetene nå anerkjent sammenhengen mellom arbeidet i gruvene og silikosen. Gruvearbeiderne får en helsesjekk

i året og økonomisk kompensasjon dersom de får påvist silikose. Når de dør av sykdommen, får de etterlatte erstatning. Bruk av verneutstyr kunne redusert risikoen betraktelig for å utvikle silikose, men: «*De tar bare frem støvmasker til oss når vi får besøk,*» ler en av mennene i forsamlingen. De andre nikker og humrer med.

Ei nydelig lubben jente på fire år utpeker seg i barneflokk. Denne jenta ser ut til å være litt friskere enn de andre. Hun lider i hvert fall ikke av akutt underernæring, tenker jeg og kjenner en viss glede oppi det hele. Men vi får vite at kroppen til jenta begynte å svulme opp for noen uker siden. Hun er kanskje sykest av dem alle. Med det forsvinner håpet om å finne et barn i denne landsbyen som får tilgang til den næringen de trenger for å nå sitt fysiske og kognitive potensiale, og for å kunne leve et aktivt og sunt liv, slik de har rett til.

Tusenårsmålene og sultstatistikken

I [FAOs matsikkerhetsrapport for 2015](#), kan vi lese at det finnes estimerte 795 millioner underernærte mennesker i verden. Dette er 216 millioner færre enn for 15 år siden. For utviklingslandene representerer nedgangen nesten en halvering i andel underernærte, fra 23 % i 1990 til estimerte 13 % i 2015. Det er svært gode nyheter at andelen er redusert til tross for at verdens befolkning økte med 1,9 milliarder mennesker i samme periode.

Det er likevel viktig å påpeke at tallet på 795 millioner mennesker, gir et svært begrenset bilde av det reelle omfanget av underernæring. Tallet inkluderer personer som mangler tilgang til et bestemt antall kalorier per dag, men fanger ikke opp de som har behov for et større kaloriinntak enn gjennomsnittet, eller de millioner av mennesker som får i seg kalorier i tilstrekkelig kvantitet, men av utilstrekkelig kvalitet.

Disse lider av kronisk mangel på essensielle vitaminer og mineraler. Hos barn fører dette til fysisk veksthemming (lav

høyde for alder), svekket kognitiv utvikling og økt infeksjonsrisiko; en prosess som starter allerede i fosterlivet. Dersom mangelen på næring fortsetter frem til fylte to år, er skadene som regel irreversible.

Økonomisk vekst og sosial velferd

Økonomisk vekst og sosiale velferdsordninger blir fremhevet i FAOs rapport som nøkkelfaktorer for å bekjempe underernæring. Ett budskap fra rapporten er entydig: Klarer vi ikke å inkludere de aller fattigste i utviklingen, vil vi aldri klare å utrydde underernæring. Landene som har lyktes, er nettopp de som har fått til en inkluderende økonomisk vekst med integrerte sosiale velferdsordninger og en landbrukspolitikk som øker mattilgangen på landsbygda.

India har hatt en enorm økonomisk utvikling, og har etablert omfattende sosiale velferdsordninger. Likevel er andelen underernærte kun redusert med 8 % de siste 15 årene. Velferdsordningene TPDS (Targeted Public Distribution System) og ICDS (Integrated Child Development Scheme) kan tilskrives mye av denne reduksjonen. TPDS gir blant annet tilgang på rasjoneringskort, som kan brukes til å kjøpe mel og ris til svært subsidierte priser. Men prosessen med å skaffe rette papirer for å få tilgang til velferdssystemet er tung, og mange får dermed aldri tilgang på disse ordningene. I flere av landsbyene hvor FIAN jobber, er de fleste analfabeter, og FIAN fugerer ofte som fasilitator i prosessen. I disse landsbyene ser vi også at selv med full jobb og tilgang til velferdsordningene, får man ikke i seg nok og riktig næring. Til det er rasjonene utilstrekkelige og lønningene for lave.

Bheel Basti - Fremskritt

På FIAN Rajasthans feltkontor står rader med permer sirlig side om side på pulten langsmed veggen. Vinod og Dhana viser meg hvordan hvert eneste brev, hver eneste rapport og ethvert krav fra lokalbefolkningen til lokale og nasjonale myndigheter blir arkivert. Brevene er stemplet med FIANS

logo, samt et fingeravtrykk fra hver av landsbyboerne. Vi befinner oss i gruvelandsbyen Bheel Basti, hvor FIAN har støttet befolkningen i over 7 år. Her er resultatene synlige.

«Denne vanntanken ble bygget av myndighetene som følge av FIANS lobbyarbeid,» sier Mahitosh med et stort smil og peker på betongkonstruksjonen. «Tidligere fantes det ikke engang rent drikkevann».

Det samme gjelder helsesenteret vi er på vei inn i; det er bygget av indiske myndigheter, med politisk påvirkning fra FIAN og lokale grupper. Hensikten med senteret er å ivareta grunnleggende helsebehov hos gravide og småbarn. Helsearbeideren åpner en veske og viser oss kosttilskudd i form av tabletter og beriket mel som hun har ansvar for å distribuere til gravide. Her har landsbyboerne fått utstedt identitetspapirer, noe som igjen har gitt dem tilgang på rasjoneringskort. Vi får vite at 15 av barna i landsbyen (ca 30 %) går på skole. Selv om forholdene her fremdeles er svært vanskelige, er situasjonen betydelig bedre enn i Bhat Basti.

FIANS arbeid nytter!

FAOs siste matsikkerhetsrapport underbygger viktigheten av det arbeidet FIAN gjør; nettopp å nå ut til de aller svakeste gruppene i samfunnet. Bare på denne måten kan vi utrydde underernæring på sikt. Retten til mat er så mye mer enn et bestemt antall kalorier per dag. Det handler om å kunne forsørge seg selv og familien med verdighet. Da kreves tiltak basert på menneskerettslige prinsipper som deltagelse, ikke-diskriminering og ansvarliggjøring. Det handler om at barna skal få vokse opp og nå sitt fulle potensiale. Da kreves mat av riktig ernæringsmessig sammensetning og kvalitet. Vi har en lang vei å gå før retten til mat er oppfylt for alle, men det føles godt å se med egne øyne at FIANS arbeid nytter. Det tar tid! Men det nytter!

Foto og tekst: Lovise Ribe

Bærekraftig utvikling i India?

FIAN India har i flere år jobbet for å sikre implementeringen av Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Act (MGNREGA), som et sosialt sikkerhetsnett for å realisere retten til mat på landsbygda i India. Men MGNREGA har også et annet tilsnitt, nemlig å være et massivt tiltak for å sikre en miljømessig bærekraftig utvikling.

I møte med miljømessige utfordringer har mange påpekt behovet for å se på hvordan vi jobber og hva vi jobber med for å kunne omstille oss til en fornybar framtid. Begrepet «grønne jobber» anerkjenner betydningen av anstendig arbeid – ikke bare for å møte samfunnets umiddelbare behov, men også for å bygge bærekraftige industrier og næringer som trengs. I Sør har denne tenkningen vært et svar på den globale urettferdigheten, og folkebevegelser krever anstendige jobber som er rettet mot kollektive goder. Slike jobbprogrammer kan være et sosialt sikkerhetsnett som bygger bærekraftige og selvstendige samfunn. Videre er dette en nøkkel til å kunne brødfø seg selv – og til retten til mat.

Et av de mest interessante eksemplene på et slikt jobbprogram er [MGNREGA](#) i India. Loven beskrives som det største utviklingstiltaket noensinne og skal sikre alle husholdninger på landsbygda hundre dagers arbeid med minstelønn. Prosjektene rettes mot kollektive goder og fellesressurser – slik som infrastruktur, vannforvaltning og skogbruk. Loven skal dermed investere i lokale økologiske systemer – en nøkkel til bærekraftige levesett og matsikkerhet.

MGNREGA skal sikre rettigheter til anstendig arbeid og tilgang til informasjon om prosjektene som utføres. Arbeiderne selv, og lokalsamfunnet, skal ha kontroll over prosjektene. Det vil si at loven ikke tilbyr arbeid, men avhenger av at folk krever sin rett til arbeid – en såkalt «kravbasert tilnærming». I tillegg har loven flere tiltak for å sikre at kvinner, medlemmer i lavere kaster og urfolk har lik rett til å delta. Loven er med andre ord svært ambisiøs.

Utfordringer

Men som FIAN India dessverre avslører gang på gang, er det en utbredt mangel på rett implementering av loven i India. Det er store forskjeller mellom ulike delstater, og implementeringen har møtt større utfordringer, som ulik definisjon av minstelønn, konflikter om hvordan dagslønnen beregnes og mangel på arbeidsledighetstrygd når det ikke er nok prosjekter. Forsinkelser i lønnsutbetaling er også et stort problem. Bestemmelser for arbeidsmiljø – som tilgang til toaletter og barnehager – overses ofte og går mest utover kvinner og andre sårbare grupper.

Utover åpenbare utfordringer med praktisk implementering, finnes det mer grunnleggende problemer med MGNREGA.

Når det gjelder hvem som kan kreve arbeid er det nemlig husholdningen som lovens garantier gjelder for, ikke individet. Da reises også spørsmålet om hvem i huset som får ta sin del av retten – noe som åpenbart kan føre til utestengelse av kvinner, funksjonshemmede og eldre fra arbeidslivet. På lik linje høres den «kravbaserte» tilnærmingen ut som en måte å gi folk kontroll over sitt arbeid, men utfordringen er hvorvidt de mest fattige og utsatte i samfunnet har reelle muligheter til å kreve sine rettigheter.

Loven kan vise til mange eksempler der felles bruksområder og lokal økologi er blitt rehabilitert eller forbedret. Samtidig finnes det eksempler på at fellesgoder som er blitt bygget fort, er blitt ødelagt. Eller enda verre – at de har skapt problemer i andre deler av sårbare økosystemer, som for eksempel at regnvannsparing i ett område får negative konsekvenser i andre områder. MGNREGA har lite å si om hvordan disse fellesgodene forvaltes etter at prosjektarbeidet er ferdig.

Det er klart at MGNREGA har gitt både håp og utvikling for mange marginaliserte mennesker i India. Den har mobilisert fagforeninger, sivilt samfunn og marginaliserte grupper til å organisere seg for sine rettigheter. Selv der det ikke har fungert slik som ambisjonene tilsier, har det vært ringvirkninger. Kvinner og undertrykte grupper, som tidligere ble utnyttet som arbeidskraft på gårdene til eliten på landsbygda, har nå et reelt alternativ. De har fått større forhandlingsstyrke både når det gjelder arbeidsvilkår og krav til rettferdig behandling.

Personlige refleksjoner

Det jeg er mest opptatt av er hvordan folk som benytter seg av loven opplever den. Har loven innfridd deres forventninger? Bidrar loven til å utvikle en økologisk og menneskerettslig praksis, der folk har reell kontroll over sitt arbeid og sine lokale ressurser, slik at de kan brødfø seg selv på en sosialt og økologisk bærekraftig måte? Gir slike rettigheter politiske rom til at folk og bevegelser kan utvikle bredere strategier som kan utfordre lokal, nasjonal og global økologisk og sosial urettferdighet?

Jeg ser frem til å finne ut mer om dette, og til videre samarbeid med FIAN i det viktige arbeidet de gjør for å innfri lovens potensial.

Av Aled Dilwyn Fisher
Stipendiat ved Institutt for offentlig rett ved Universitetet i Oslo

Tilgang på mat er en menneskerett og en forutsetning for et verdig liv

Mennesker som sultet mangler ikke bare mat. De mangler tilgang på ressurser som jord, vann og frø. De mangler ofte rettsikkerhet og politisk makt til å påvirke egen situasjon. Diskriminering og ekskludering er grunnleggende årsaker til sult og underernæring. FIAN jobber for de aller fattigste og marginaliserte.

Grasrotaktivisme fungerer!

FIANs arbeid er forankret i lokalt engasjement. Vi støtter aktivister som jobber langsiktig, for et bærekraftig livsgrunnlag i sine lokalsamfunn. Gjennom bevisstgjøring om rettigheter og styrking av lokale grupper, juridisk bistand og politisk påvirkning, bidrar vi til å holde myndigheter ansvarlig for sine forpliktelser. På denne måten kan vi skape varig endring, og bidra til å utrydde sult!

Gi en gave

FIAN Norge har bidratt til at 18 millioner barn får skolemat hver dag og at 4 millioner mursteinsarbeidere får en lønn de kan leve av. Vi har også et samarbeid med FIAN India og FIAN Nepal, i all hovedsak finansiert av Norad. For å kunne opprettholde og vedlikeholde dette arbeidet er vi avhengig av økonomisk støtte.

Du kan bidra ved å gi FIAN Norge en [gave!](#)

Vårt kontonummer er:
9365.09.14994.

Bli medlem

FIAN Norge er en del av FIAN International. Med kontorer i 20 land og konsultativ status i FN er vi en slagkraftig oraganisasjon.

Hjelp oss å utrydde sult.
Bli medlem i FIAN!

Medlemskap koster kr. 350,- per år (kr. 100,- for student/lav inntekt).

Meld deg inn på www.fian.no eller send en e-post til post@fian.no

FIAN Norge
Kolstadgata 1
0652 Oslo

post@fian.no
www.fian.no
Tel: 472 66 978

www.facebook.com/FianNorge
www.twitter.com/Fian_Norge
www.instagram.com/fian_norge

Alle har rett til å ha en tilfredsstillende
levestandard for seg selv og sin familie,
herunder tilfredsstillende mat, klær og
bolig, samt til fortløpende å få sin
levemåte forbedret.

- FNs Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter